

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ФІНАНСОВИЙ ІНСТИТУТ**

НІКІТІШИН АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 336.226.11

СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Спеціальність 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ - 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Науково-дослідному фінансовому інституті Академії фінансового управління Міністерства фінансів України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Чугунов Ігор Якович,
Академія фінансового управління
Міністерства фінансів України,
виконуючий обов'язки керівника Академії

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Андрущенко Володимир Леонідович,
Національний університет державної податкової
служби України,
професор кафедри податків і оподаткування

кандидат економічних наук, професор,
заслужений економіст України
П'ятченко Григорій Олександрович,
Науково-дослідний фінансовий інститут
Академії фінансового управління
Міністерства фінансів України,
почесний директор Інституту

Захист відбудеться 22 квітня 2009 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.853.01 у Науково-дослідному фінансовому інституті Академії фінансового управління Міністерства фінансів України за адресою: 04119, м. Київ, вул. Дегтярівська, 38-44, к. 907.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління Міністерства фінансів України за адресою: 04119, м. Київ, вул. Дегтярівська, 38-44.

Автореферат розісланий 20 березня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Зайчикова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вітчизняна система оподаткування доходів фізичних осіб є фінансовим інструментом, який забезпечує найбільшу частку податкових надходжень до місцевих бюджетів адміністративно-територіальних утворень.

У сучасних умовах розбудови суспільства важливого значення набуває науковий підхід до ефективної побудови системи оподаткування доходів фізичних осіб з метою досягнення збалансованості інтересів учасників податкових відносин.

Механізм оподаткування доходів фізичних осіб ще не має достатньо прийняттого рівня досконалості. На даний час окремі положення податкового законодавства все ще не врегульовані, залишаються недостатньо опрацьованими на практиці. Звідси потребує підвищення ефективності податковий контроль, подальшого удосконалення система планування податкових надходжень. Вирішення цих проблем визначає актуальність дослідження.

Теоретичні основи та принципи оподаткування представлені у працях науковців минулого часу: А. Сміта, Д. Рікардо, П. Самуельсона, В. Нордхауза, Д. Боголепова, Б. Бурмістрова, І. Кулішера, Г. Марьяхіна, Ф. Менькова, І. Озерова, М. Покровського, Е. Селігмана, І. Янжула та ін.

Необхідність розв'язання соціально-економічних проблем у комплексі з податковою політикою оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та її подальшим реформуванням розглядалася в працях вітчизняних вчених: В. Андрущенко, В. Базилевича, О. Василика, В. Вишневського, А. Даниленка, О. Данілова, Ю. Іванова, А. Крисоватого, І. Лютого, В. Мельника, Ц. Огонь, В. Опаріна, Г. П'ятаченка, А. Соколовської, Л. Тарангул, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, І. Юрія та ін.

Водночас є нагальна потреба в дослідженні системи оподаткування доходів фізичних осіб, розкритті ролі і місця цього податку як важливого фінансового інструменту в системі державного регулювання, макро- та мікроекономічних процесів, узагальненні історичного та зарубіжного досвіду становлення та розвитку такого виду оподаткування.

Необхідність подальшого наукового дослідження, обґрунтувало вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління Міністерства фінансів України за темою "Стратегія розвитку податкової системи України" (№ДР 0108U008179), у межах якої автором надано відповідні пропозиції щодо удосконалення вітчизняної системи податкового регулювання та адміністрування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розкриття теоретико-методологічних, організаційних засад та механізму функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- виявити сутність, економічну природу та функції системи оподаткування доходів фізичних осіб;
- визначити роль і місце податку з доходів фізичних осіб в системі фінансових відносин як важливого інструменту державного регулювання економіки;
- узагальнити зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб;
- визначити етапи розвитку вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб;
- розробити методологічні засади податкового регулювання доходів фізичних осіб;
- розкрити механізм планування показників доходів загального фонду місцевих бюджетів по податку з доходів фізичних осіб;
- здійснити аналіз необхідності інституційних змін системи податкового обліку надходжень по податку з доходів фізичних осіб;
- визначити підходи до перебудови системи надання податкових соціальних пільг;

- розкрити напрями адаптації вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб в контексті міжнародної інтеграції;
- розробити методологічні засади адміністрування податку з доходів фізичних осіб.

Об'єктом дослідження є система оподаткування доходів фізичних осіб.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні проблеми функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб як складової бюджетно-податкових відносин.

Методи дослідження. Структурний та системний методи використано при розкритті сутності, економічної природи та функцій системи оподаткування доходів фізичних осіб. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб. На підставі економіко-математичних методів розкрито механізм планування показників доходів загального фонду місцевих бюджетів по податку з доходів фізичних осіб. Історичний та логічний підходи використано при визначенні етапів розвитку вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб, необхідності інституційних змін системи податкового обліку надходжень по податку з доходів фізичних осіб.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань оподаткування, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету статистики України, а також відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження отриманих особисто здобувачем полягає у наступному:

уперше:

- розкрито механізм формування показників доходів загального фонду місцевих бюджетів по податку з доходів фізичних осіб, у тому числі інституційні та динамічні співвідношення показників надходжень цього податку, класифіковано суб'єкти податкового планування відповідно до якісного критерію, що надає можливість забезпечити належний рівень планування та виконання надходжень податку з доходів фізичних осіб як вагової складової дохідної частини бюджету місцевого самоврядування;

- запропоновано методологічні засади податкового регулювання доходів фізичних осіб, що ґрунтується на сукупності показників суцільності та регулярності перевірок, періоду діяльності суб'єктів оподаткування, який підлягає податковому аудиту, середньогалузевих доходів і витрат за видами діяльності, що, враховуючи принцип рівності платників податків, надасть можливість підвищити ефективність та якість фінансового контролю;

удосконалено:

- підходи до обґрунтування теоретичних положень оподаткування доходів фізичних осіб, що проявляється у визначенні його функцій, місця і ролі в системі державного регулювання економікою та розподілу доходів з урахуванням економічної природи та призначення; запропоновано дефініцію "система оподаткування доходів фізичних осіб", як фінансові відносини між державою та платниками податків з доходів фізичних осіб, пов'язаних із правовою формою їх відчуження на засадах обов'язковості, взаємочористності, які здійснюються з метою формування загального фонду місцевих бюджетів, необхідного для реалізації відповідних повноважень місцевого самоврядування;

- методологічні засади податкового адміністрування, враховуючи вимоги усунення ризиків ухилення від оподаткування доходів: обґрунтовано доцільність посилення відповідальності податкових агентів при мінімізації розмірів виплаченої заробітної плати, позбавлення права на зменшення суми місячного оподатковуваного доходу у вигляді заробітної плати на суму податкової соціальної пільги та на нарахування податкового кредиту платниками податку з доходів фізичних осіб, які оформлені у роботодавця на неповний робочий день;

- обґрунтування необхідності інституційних змін системи податкового обліку надходжень по податку з доходів фізичних осіб, що надасть можливість забезпечити належне виконання платниками податкових зобов'язань на основі відповідної податкової звітності та

сприятиме налагодженню чіткої платіжної і звітної дисципліни, зміцненню доходної частини бюджету адміністративно-територіальних одиниць;

дістали подальшого розвитку:

- положення щодо особливостей сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб, розкриття основних тенденцій формування податкового механізму у процесі реформування цієї системи;

- напрями адаптації вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб в контексті міжнародної інтеграції із урахуванням узагальнення тенденцій у податковій політиці розвинутих країн світу;

- підходи до перебудови системи надання податкових соціальних пільг із урахуванням балансу переваг, що отримали платники податку під час реформування вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб, розроблено механізм, що ґрунтується на впливі сімейного статусу платників та кількості неповнолітніх дітей на розмір податкової соціальної пільги і граничний дохід, що надає право на її отримання, зазначене посилить соціальну складову системи оподаткування доходів в умовах диференціації доходів населення.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають механізм системи оподаткування доходів фізичних осіб, мають практичне значення у процесі удосконалення бюджетно-податкових відносин.

Розроблені в дисертаційній роботі рекомендації щодо покращання фінансового контролю та адміністрування податків з доходів фізичних осіб використані Державною податковою адміністрацією у Вінницькій області при організації роботи державних податкових інспекцій (довідка від 17.07.2007 р. № 7350/15-322.).

Обґрунтовані в роботі пропозиції по удосконаленню організації і методології податкового контролю та підвищенню його ефективності в системі оподаткування доходів фізичних осіб використані Крижопільською міжрайонною державною податковою інспекцією (довідка від 13.08.2007 р. № 4980).

Пропозиції та рекомендації, щодо взаємодії контролюючих органів із місцевими органами влади з організації виконання доходної частини бюджетів місцевого самоврядування по податку з доходів фізичних осіб використані Погребищенською районною державною адміністрацією (довідка від 23.07.2007 р. № 02-12-1001).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті економічної сутності системи оподаткування доходів фізичних осіб. Наукові положення та висновки, які виносяться на захист одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: “Творча спадщина М.І. Зібера: основні напрями економічних досліджень в контексті еволюції економічного знання та сучасної економічної науки” (м. Київ, 2005 р.), “Розвиток фінансової системи України в умовах трансформаційних перетворень” (м. Київ, 2006 р.), “Стан та проблеми оподаткування в умовах ринкової економіки” (м. Донецьк, 2006 р.), “Напрями розвитку фінансової системи України в сучасних умовах” (м. Київ, 2007 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 10 наукових працях, у тому числі 7 статей у фахових виданнях загальним обсягом 2,7 друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінки, основний зміст роботи викладено на 207 сторінках. Дисертація містить 7 таблиць, 14 рисунків, 19 додатків, список використаних джерел включає 211 найменувань та викладений на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі дисертаційної роботи розкрито актуальність теми дослідження, сформульовано його мету та завдання, визначено предмет і об'єкт, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів дослідження.

У першому розділі “Теоретико-методологічні основи системи оподаткування доходів фізичних осіб” розкрито сутність, принципи, функції податків з доходів фізичних осіб. Розглянуто роль і місце податків з доходів фізичних осіб в системі фінансово-економічного регулювання. Проаналізовано закономірності розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб в зарубіжних країнах.

Осмислення теоретичних надбань фінансової науки дозволило визначити значення податку з доходів фізичних осіб, як в системі прямого оподаткування так і загалом в фінансовій системі. Зазначено, що всі функції податків з доходів взаємопов'язані і проявляються у комплексі, так як окремо вони не можуть реалізовуватися в повній мірі, а паритет функцій сприятиме ефективності всієї податкової системи. Виходячи із аналізу змісту податкових відносин, з'ясовано, що однією з основних функцій податку з доходів фізичних осіб є фіскальна. Дослідження наукових праць зарубіжних вчених з теорії оподаткування, його місця у державній політиці надало можливість визначити, що поряд із фіскальною функцією за податком з доходів фізичних осіб закріплена та використовується економічна та соціальна або розподільча функція.

Як засвідчує проведений аналіз, в Україні та інших країнах світу, введення єдиної ставки податку з доходів фізичних осіб не завжди викликає однозначне позитивне сприйняття. Показано, що перехід на пропорційну систему оподаткування доходів фізичних осіб дещо посилюється, але не набув широкого практичного застосування, а у деяких країнах із такими системами навіть здійснюються спроби повернення до прогресивного методу оподаткування. На основі дослідження теоретико-методологічних основ оподаткування обґрунтовано дефініцію “система оподаткування доходів фізичних осіб”.

Визначено, що з позицій збереження фіскальної ролі податку з доходів фізичних осіб реформування прямого оподаткування доходів на основі Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб” виправдано, однак запровадження пропорційної ставки оподаткування дещо відмежувало цей податок від механізму перерозподілу доходів. Запровадження малопрогресивного податку з доходів фізичних осіб певною мірою вирішує питання оптимізації податкового навантаження, не створюючи негативного ставлення до інституту оподаткування.

Показано, що використання податків з доходів фізичних осіб у ринковій економіці надає можливість через їх властивість позитивно впливати на стан економічного циклу, сукупний попит, виробництво товарів, робіт, послуг, забезпечуючи таким чином економічний розвиток.

При аналізі основ формування систем оподаткування доходів населення в європейських країнах визначено роль і сутність цього податку на початковому етапі його утвердження.

Значне місце відведено дослідженню зарубіжного досвіду оподаткування та стратегії України в сфері гармонізації системи оподаткування доходів фізичних осіб. Розглядаючи вітчизняну методіку пільгового оподаткування доходів фізичних осіб, відзначено її певну відповідність світовій практиці. У дослідженні пропонується акцентувати увагу на оподаткуванні доходів малозабезпечених сімей з урахуванням такого показника, як сукупний сімейний дохід. Для досягнення відповідності вітчизняної податкової системи стандартам Європейського Союзу, у дисертації обґрунтовано пропозиції, що повинні бути враховані у подальшому її реформуванні: надання права нерезиденту, який є резидентом іншої країни ЄС, за умови отримання ним на території України більше 75 % річного доходу і сплати податку з доходів фізичних осіб, на податкові пільги, кредит та зменшення оподатковуваного доходу на виправдані витрати; запровадження механізму індексації повернутих коштів при

перерахунку суми податку з доходів фізичних осіб; надання права користуватися податковими пільгами особам, яким згідно законодавства надано статус політичних біженців; запровадження відповідної системи визначення податкового зобов'язання та суми податку, що підлягає поверненню.

Приведення вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб у відповідність зі стандартами ЄС матиме належний результат за умови подальшого достатнього інституційного забезпечення та уніфікації цього процесу.

Другий розділ “Становлення системи оподаткування доходів населення та планування надходжень податку з доходів фізичних осіб в Україні” присвячений дослідженню процесу становлення системи оподаткування доходів населення, плануванню надходжень податку з доходів фізичних осіб, здійсненню аналізу функціонування системи оподаткування доходів населення.

Визначено співвідношення мінімальної заробітної плати, податкової соціальної пільги та розміру прожиткового мінімуму, встановлених на початок бюджетного року. Якщо в 2005 р. співвідношення мінімальної заробітної плати та розміру прожиткового мінімуму становило 57,8 %, то в 2006-2007 роках зазначений показник становив 72,4 та 76,2 %. Щодо 100 % податкової соціальної пільги, то в 2007 р. вона становила 38,1 % від прожиткового мінімуму, а за умови отримання 200 % податкової соціальної пільги її розмір становитиме 76,2 % від прожитковому мінімуму (рис. 1).

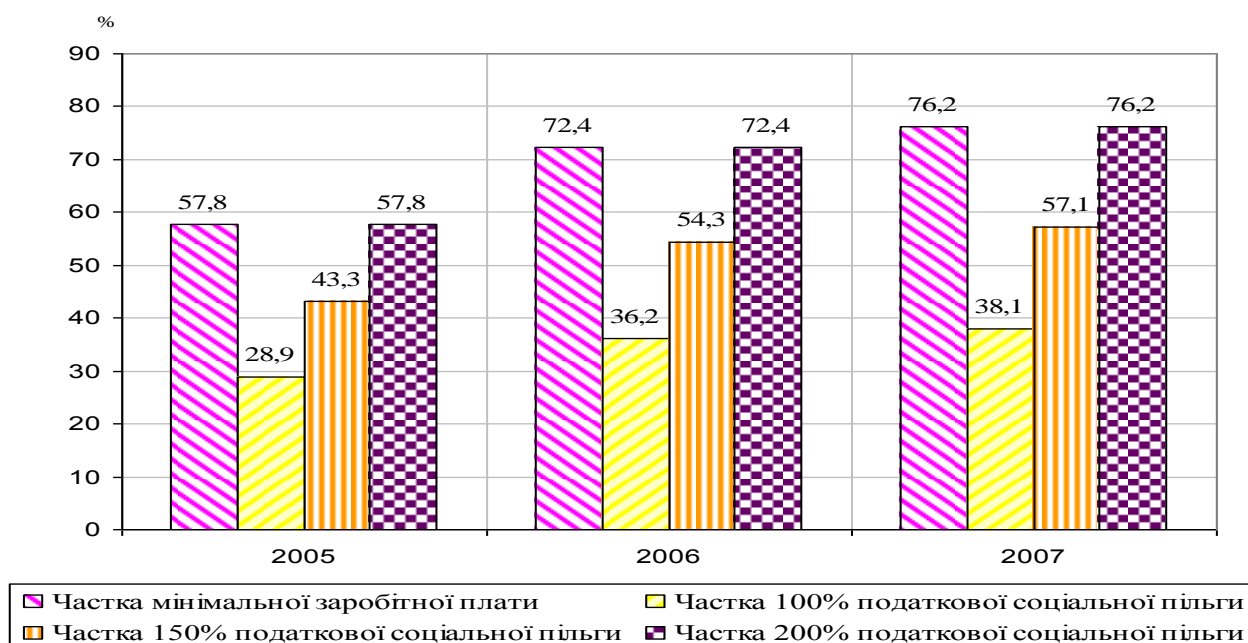

Рис. 1. Частка мінімальної заробітної плати та податкових соціальних пільг у розмірі прожиткового мінімуму

Розкрито механізм планування показників доходів загального фонду місцевих бюджетів по податку з доходів фізичних осіб (рис.2).

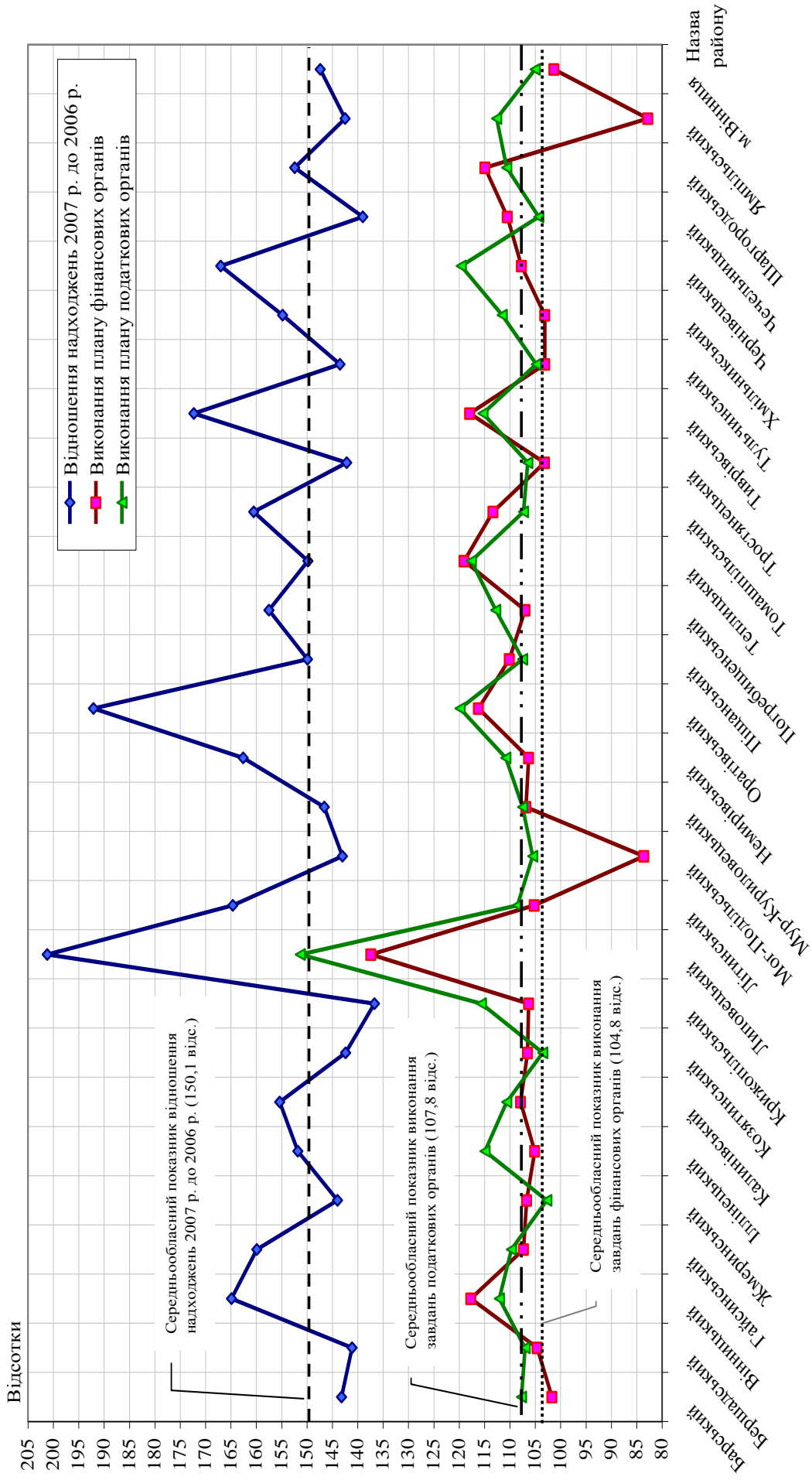

Рис.2. Планування та виконання надходжень податку з доходів фізичних осіб фінансовими та податковими органами Вінницької області в 2007 р.

Маючи на меті виявлення певних тенденцій та особливостей при плануванні фінансовими та податковими органами надходжень по податку з доходів фізичних осіб на основі інституційних і динамічних співвідношень показників надходжень цього податку, здійснено систематизацію районів Вінницької області за якістю реалізації механізму планування, що здійснюють фінансові і податкові органи.

Зазначене надало можливість виявити недостатній рівень узгодженості та взаємопов'язаності дій суб'єктів планування в одинадцяти районах Вінницької області, шістнадцяти районах та обласному центрі спостерігається належний рівень координації діяльності учасників бюджетного процесу, при здійсненні планування, організації та управління виконанням відповідних місцевих бюджетів по податку з доходів фізичних осіб.

Обґрунтовано необхідність розробки механізму взаємодії фінансових та податкових органів при плануванні і коригуванні показників надходжень по податку з доходів фізичних осіб до місцевих бюджетів на усіх стадіях цього процесу.

На підставі аналізу введення в дію положень Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" встановлено, що частка податку з доходів фізичних осіб у ВВП у 2004 р. знизилася до 3,8 % при зменшенні надходжень податку порівняно з попереднім роком на 308 млн. грн., або на 2,3 %. У 2007 р. частка податку з доходів фізичних осіб у ВВП збільшилася до 4,9 % при зростанні надходжень на 11991 млн. грн. або на 52,6 %. Визначено, що в Україні рівень питомої ваги надходжень податку з доходів фізичних осіб у ВВП є відповідним показнику країн, що приєдналися до ЄС.

Показано, що в 2006 р. питома вага податку з доходів фізичних осіб у доходах зведеного бюджету України становила 13,3 %, за підсумками 2007 р. цей показник становив 15,8 %. Частка податку з доходів фізичних осіб у податкових надходженнях зведеного бюджету України у 2006 р. становила 18,1 %, збільшившись у 2007 р. до 21,6 %. За підсумками 2006 р. частка податку з доходів фізичних осіб у фонді оплати праці становила 14,1 %, у 2007 р. цей показник зріс до 16,6 %. У 2006 р. частка податку з доходів фізичних осіб у доходах фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, становила 7,9 %, збільшившись у 2007 р. до 9,0 %. Наявність таких тенденцій свідчить про зростання ролі та фіскального потенціалу системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Відповідні розрахунки показують, що вітчизняний податок з доходів фізичних осіб є досить еластичним, зокрема значна еластичність (2,2) була притаманна податку у 2001-2002 рр. Для періоду 2003-2004 рр. податок є не еластичним (-0,1) і має незначний потенціал автоматичного регулятора. В період 2004-2005 рр. при зміні рівня ВВП на 1 % надходження податку змінилися на 1,5 %. У 2005-2006 рр. еластичність становила лише (1,1), у 2006-2007 рр. цей показник збільшився до (1,7). Таким чином доведено, що вітчизняний податок з доходів має можливість виконувати роль вбудованого бюджетного стабілізатора в процесі регулювання економічних показників.

Виявлено нерівномірність надходжень податку з доходів фізичних осіб до бюджету протягом року, що є одним із його недоліків і значно впливає на забезпеченість видатків місцевих бюджетів. Встановлено значну залежність між розмірами надходжень цього податку та темпами загальних надходжень до місцевого бюджету.

В межах дослідження з'ясовано, що в 2007 р. проведеними податковими органами перевірки виявлено 2,5 тис. суб'єктів підприємницької діяльності - фізичних осіб, які застосовуючи спрощену систему оподаткування, суттєво перевищили обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тому є доречним розглянути доцільність встановлення єдиного податку для фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності як певного відсотка від отриманого доходу.

На основі даних проведеного аналізу та статистичних моделей, визначено тенденцію динамічного ряду частки надходжень податку з доходів фізичних осіб по Вінницькій області у надходженнях цього податку до зведеного бюджету України.

В результаті дослідження встановлено, що у майбутньому середньорічні показники зростання надходжень по податку з доходів фізичних осіб у Вінницькій області

випереджатимуть аналогічний показник в цілому по країні, що матиме наслідком збільшення фіскальної ролі Вінницького регіону у загальнодержавній структурі надходжень по цьому податку.

У третьому розділі “Розвиток системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні” розкрито фінансовий та правовий механізм, що регулює оподаткування доходів фізичних осіб, визначено пріоритетні напрями удосконалення адміністрування податку з доходів фізичних осіб, обґрунтовано доцільність покращання фінансового контролю за сплатою цього податку.

Визначено, що при реформуванні системи оподаткування доходів фізичних осіб стан наближення суми неоподаткованого доходу до прожиткового мінімуму дещо покращилася, проте проведений порівняльний аналіз оподаткування заробітної плати, надав можливість встановити, що позитивні аспекти та переваги цього реформування неоднаково позначилися на платниках податку.

З’ясовано, що зменшення розміру податку з 13,0 % відповідно до Декрету “Про прибутковий податок з громадян” до 9,1 % відповідно до Закону України ”Про податок з доходів фізичних осіб” для доходів, що дорівнювали мінімальній заробітній платі, збільшили їх лише на 4,4 %. Для розміру доходів, що дорівнювали прожитковому мінімуму, ставка податку зменшилася з 16,0 до 10,8 %, збільшивши їх на 6,2 %. Для платників податку із значними розмірами заробітної плати - 3650 грн, або 10 прожиткових мінімумів зменшення ставки податку із 32,2 % відповідно до Декрету “Про прибутковий податок з громадян” до 13,0 % згідно із Законом України ”Про податок з доходів фізичних осіб” збільшило їхні доходи на 28,2 %.

З метою нівелювання зазначених наслідків, посилення соціальної складової вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб запропоновано встановити залежність розміру і права на надання 100 % податкової соціальної пільги від сімейного складу платників із урахуванням кількості неповнолітніх дітей.

Проведене дослідження виявило, що у Вінницькій області у третьому кварталі 2007 р. 1,9 тис. юридичних осіб - роботодавців, або 18,6 % від загальної кількості, виплачували заробітну плату на рівні нижчому за розмір законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати. На підставі цього зроблено висновок, що з позиції забезпечення фіскальної достатності та розширення бази оподаткування, необхідно встановити відповідальність податкових агентів за виплату заробітної плати у розмірі, нижчому за мінімально встановлений рівень.

Встановлено, що станом на 01.01.2008 р. лише 80,5 % платників - податкових агентів сплачують податок з доходів фізичних осіб, разом з тим доведено, що в цьому напрямку роботи є значний потенціал для покращання, зокрема лише за підсумками третього кварталу 2007 р. по Вінницькій області 212 підприємств нараховували податок з доходів фізичних осіб без його перерахування до бюджету.

Перелік фінансових санкцій за порушення податкового законодавства з питань оподаткування доходів фізичних осіб є недосконалим і не забезпечує у повній мірі виконання функції попередження та стримання порушень у даній сфері фінансових відносин. Зазначене зумовлює необхідність консолідації зусиль навколо забезпечення належної податкової дисципліни не тільки податкових та інших органів.

Виявлено, що у вітчизняній практиці податкового адміністрування досить малодослідженою проблемою є податкова заборгованість з податків, що сплачують фізичні особи, доведено доцільність інституційних змін системи обліку податкових зобов’язань, для чого необхідно запровадити податковий розрахунок утриманого (нарахованого до сплати) податку з доходів фізичних осіб із місячним звітним періодом та надати йому статус обов’язкової податкової звітності. Реалізація зазначеного надасть можливість наблизити сплачені суми податку до фактично утриманих і збільшити таким чином відповідні

надходження до бюджетів органів місцевого самоврядування, забезпечивши дотримання принципу рівності в оподаткуванні.

Заборгованість із виплати заробітної плати є одним із додаткових джерел, які певною мірою впливають на надходження податку з доходів фізичних осіб, проте цей фактор не є вагомим, при плануванні доходів до місцевих бюджетів від цього податку.

Результати контрольно-перевірочної роботи підрозділів оподаткування фізичних осіб податкових органів надали можливість встановити, що здійснення суцільних та регулярних перевірок значної кількості платників податку з доходів фізичних осіб ускладнюється, у зв'язку з обмеженим трьохрічним терміном, який може бути охоплений перевіркою. Встановлено, що податкові органи Вінницької області фактично в змозі перевіряти лише дещо більше шостої частини юридичних осіб - платників податку з доходів фізичних осіб і сьомої частини суб'єктів підприємницької діяльності - фізичних осіб від тих, що сплачують цей податок, визначено, що три роки занадто малий термін, адже в деяких європейських країнах податковими перевіркою охоплений період діяльності платника за останні п'ять років.

Ефективність адміністрування податку з доходів фізичних осіб залежить, від удосконалення та покращання показників роботи податкових органів у напрямку забезпечення відповідності зростання сум перерахованого податку показникам середньої заробітної плати. Обґрунтовано, що розглядаючи зазначені показники можливо здійснювати висновки про несплату податковими агентами податку з доходів фізичних осіб до бюджету.

Визначено необхідність підвищення рівня методологічного забезпечення при проведенні аналізу діяльності платників податків - фізичних осіб в процесі контрольно-перевірочної роботи, що дозволить вирішити питання ефективності адміністрування податків з доходів фізичних осіб. Пропонується налагодити роботу по створенню електронного депозитарію актів документальних перевірок з питань оподаткування доходів фізичних осіб, що сприятиме підвищенню якості та результативності аудиту, економії фінансових та людських ресурсів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретико-методологічних, організаційних засад та механізму функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб зроблено наступні висновки:

1. Обґрунтовано, що система оподаткування доходів фізичних осіб - це сформована, законодавчо встановлена та закріплена сукупність податків з доходів фізичних осіб, принципів, методів та засобів, що забезпечують їх надходження до централізованого грошового фонду. Проведена систематизація, аналіз та узагальнення теоретичних та практичних аспектів оподаткування надали можливість визначити, що основними функціями податку з доходів фізичних осіб є фіскальна та соціальна (розподільча), спрямована на зменшення нерівності в розподілі доходів фізичних осіб, також даний податок виконує ще й економічну функцію, яка впливає на динаміку економічного зростання, зайнятість населення.

Державна фіскальна та регулююча політика у сфері оподаткування фізичних осіб є складовою державної фінансової політики, спрямованою на оптимальне забезпечення держави фінансовими ресурсами та правове регулювання доходів членів суспільства, а також відносини між регуляторними органами державної влади та фізичними і юридичними особами, що виникають при адмініструванні податків з доходів фізичних осіб до бюджетів усіх рівнів.

2. Сучасна система оподаткування доходів фізичних осіб певною мірою наблизилася до принципу рівності платників податку, набула ознак та елементів, що притаманні європейським системам оподаткування, врахувала відносини, пов'язані з отриманням доходів при функціонуванні соціально-ринкової економіки.

Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб як важливий інструмент державного регулювання засвідчує про досить широкий спектр управління податками з доходів фізичних осіб, маючи на меті досягнення визначених результатів економічного та соціального розвитку.

3. Розкриття механізму планування надходжень по податку з доходів фізичних осіб та інституційних і динамічних співвідношень надходжень цього податку надало можливість здійснити систематизацію суб'єктів планування за якісним критерієм. В окремих випадках виявлено недостатньо ефективний підхід до механізму планування, тому пропонується удосконалення механізму планування показників надходжень податку з доходів фізичних осіб шляхом посилення взаємодії фінансових та податкових органів на усіх етапах його планування: на стадії аналізу показників за минулий період, складанні прогнозних показників на наступний період, уточнення прогнозних показників, контролю за їх виконанням у межах періоду планування.

4. Нормативно-правова база, яка регулює податковий процес в Україні є недостатньо узгодженою, подальші зміни законодавства з питань оподаткування доходів фізичних осіб повинні прийматися з урахуванням досягнення оптимальних параметрів від введення змін із мінімальними витратами грошових та людських ресурсів, доцільності застосування відповідних норм для виконання поставлених завдань у межах державної політики оподаткування доходів фізичних осіб, дотримання балансу інтересів всіх учасників правовідносин, що регулюють систему оподаткування, відповідності прийнятих рішень реальному стану розвитку сектору домогосподарств, громадського обговорення проектів рішень, що будуть закріплені в законодавчих актах.

5. У процесі дослідження встановлено, що позитивні аспекти та переваги реформування вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб недостатньо рівномірно розподілилися між платниками податків. З метою нівелювання таких наслідків, посилення соціальної складової доцільною є взаємоузгодженість розміру і права на надання 100 % податкової соціальної пільги та сімейного складу платників з урахуванням кількості неповнолітніх дітей.

6. Розгляд та аналіз процесу адміністрування податків з доходів фізичних осіб надав можливість виявити низку недоліків, притаманних цій сфері податкової системи, зокрема значна кількість податкових агентів виплачували заробітну плату на рівні, нижчому за законодавчо встановлений; недостатньо дієвий порядок обліку розрахунків податкових агентів з місцевими бюджетами та подачі податкової звітності, у зв'язку з чим значні суми заборгованості по податку перебувають поза податковим обліком і до них не можуть бути застосовані заходи стягнення; існує значна кількість шляхів та можливостей мінімізувати сплату податків при використанні суб'єктом малого підприємництва спрощеної системи оподаткування.

7. З метою забезпечення повноти залучення платників до оподаткування, розширення бази оподаткування, покращання звітної дисципліни та процесу адміністрування податків з доходів фізичних осіб обґрунтовано законодавче закріплення відповідальності за виплату заробітної плати в розмірі, нижчому від мінімальної; зосередження контрольно-перевірочної, роз'яснювальної роботи та взаємодію із іншими органами на платниках, які, здійснюючи господарську діяльність, виплачують доходи без утримання або перерахування податку з доходів фізичних осіб до бюджету; запровадження податкового розрахунку утриманого (нарахованого до сплати) податку з доходів фізичних осіб з місячним звітним періодом із зазначенням суми податку, необхідної до сплати, а також надання податковому розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку статусу обов'язкової податкової звітності; проведення податковим адміністраціям обласного рівня ґрунтовного аналізу стану відповідності зростання сум перерахованого податку з доходів фізичних осіб показникам середньої заробітної плати, а за результатами такої роботи надання практичної та методологічної допомоги підпорядкованим податковим органам, які її потребують; внесення змін до законодавства, що передбачають позбавлення

права на отримання соціальної пільги та податкового кредиту найманими працівниками, які оформлюються у роботодавця не на повний робочий день, а також оподаткування доходів фізичної особи - суб'єкта малого підприємництва на загальних підставах з моменту перевищення ними граничного розміру.

8. Механізм декларування доходів, відмінних від заробітної плати, забезпечує перерахунки податку з доходів фізичних осіб, або реалізовує право на податковий кредит. З огляду на певні недоліки вітчизняного механізму контролю за доходами та з метою його удосконалення пропонується застосування середньогалузевих показників доходів і витрат за видами діяльності, які надають можливість відносити платника до відповідної категорії з подальшим плануванням документальних перевірок; посилення контролю, шляхом обміну інформацією між податковими органами та уповноваженими організаціями, що здійснюють реєстрацію предметів власності, так і операцій з ними, за наступними витратами: на транспортні засоби, нерухомість, культурно-історичні цінності, цінні папери, коштовності та дорогоцінні метали, що сприятиме встановленню дієвого контролю за відповідністю значних витрат платників податку з доходів фізичних осіб їх доходам.

На основі сукупності показників суцільності та регулярності перевірок, періоду діяльності суб'єктів прибуткового оподаткування, який підлягає податковому аудиту, доведено необхідність збільшення періоду діяльності платників, який може бути охоплений податковими перевірками. З метою покращання якості та результативності контрольно-перевірочної роботи, економії фінансових і людських ресурсів пропонується створити електронний депозитарій актів документальних перевірок з питань оподаткування доходів фізичних осіб.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Нікітішин А.О. Нова система оподаткування доходів фізичних осіб / А.О. Нікітішин // *Фінанси України*. - 2004. - № 10. - С. 65-71 (0,5 друк. арк.).

2. Нікітішин А.О. Теорія соціальної справедливості в оподаткуванні доходів фізичних осіб / А.О. Нікітішин // *Вісник Київського Національного Університету ім. Тараса Шевченка*. Економіка. - 2004. - № 71. - С. 47-48 (0,1 друк. арк.)

3. Нікітішин А.О. Розвиток оподаткування доходів фізичних осіб в Україні / А.О. Нікітішин // *Наукові праці НДФІ*. - 2006. - Вип. 1 (34). - С. 167-170 (0,2 друк. арк.).

4. Нікітішин А.О. Використання іноземного досвіду при оподаткуванні доходів фізичних осіб / А.О. Нікітішин // *Формування ринкових відносин в Україні*. - 2007. - № 6. - С. 80-83 (0,5 друк. арк.).

5. Кривіцький В.Б. Адміністрування податку з доходів фізичних осіб / В.Б. Кривіцький, А.О. Нікітішин // *Фінанси України*. - 2005. - № 9. - С. 34-39 (особистий внесок: запропоновано шляхи підвищення ефективності адміністрування податку з доходів фізичних осіб - 0,3 друк. арк.).

6. Павлюк К.В. Пряме оподаткування доходів фізичних осіб в контексті інтеграції до Європейського Союзу / К.В. Павлюк, А.О. Нікітішин // *Вісник Київського Національного університету ім. Т.Г.Шевченка*. Економіка. - 2005. - № 80. - С. 35-37 (особистий внесок: визначено основні показники вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб, їх прийнятність в контексті євроінтеграційної політики України - 0,2 друк. арк.).

7. Чугунов І.Я. Оподаткування доходів громадян як складова фінансово-економічних відносин / І.Я. Чугунов, А.О. Нікітішин // *Наукові праці НДФІ*. - 2008. - Вип. 1 (34). - С. 3-11 (особистий внесок: досліджено податки з доходів фізичних осіб як інструмент фінансово-економічного регулювання - 0,2 друк. арк.).

В інших виданнях:

8. Нікітишин А.О. Легалізація доходів фізичних осіб з метою оподаткування: матеріали наук.-практ. конф. [”Розвиток фінансової системи України в умовах трансформаційних перетворень”], (Київ, 23-24 берез. 2006 р., Ч. 2) / НДФІ; редкол. : І.Я. Чугунов (голова) [та ін.]. - К. : НДФІ, 2006. – 278 с. - С. 25-28 (0,2 друк. арк.).

9. Нікітишин А.О. Адміністрування та контроль за податками з доходів фізичних осіб: матеріали VI-ої Міжнар. наук.-практ. конф. [”Стан і проблеми оподаткування в умовах ринкової економіки”], (Донецьк, 24 лист. 2006 р.) / ДонДУЕТ; редкол.: О.О. Папаїка (голова) [та ін.]. Д.: ДонДУЕТ, 2006. – 605 с. - С. 448-451 (0,2 друк. арк.).

10. Нікітишин А.О. Актуальні питання оподаткування доходів фізичних осіб: матеріали наук.-практ. конф. [”Напрями розвитку фінансової системи України в сучасних умовах”], (Київ, 23-24 берез. 2007 р., Ч. 2.) / НДФІ; редкол. : І.Я. Чугунов (голова) [та ін.]. К. : НДФІ, 2007. – 320 с. - С. 65-70 (0,3 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ**Нікітишин А.О. Система оподаткування доходів фізичних осіб. - Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит. - Науково-дослідний фінансовий інститут Академії фінансового управління Міністерства фінансів України, Київ, 2009.

Розкрито сутність податків з доходів фізичних осіб, їх функції і значення в системі фінансово-економічного регулювання. Здійснено аналіз теоретичних, методологічних та практичних аспектів системи оподаткування доходів фізичних осіб в умовах її реформування. Узагальнено історичний досвід розвитку вітчизняної та зарубіжних систем оподаткування доходів фізичних осіб. Удосконалено механізм планування показників доходів по податку з доходів фізичних осіб, у тому числі інституційні і динамічні співвідношення показників надходжень цього податку.

Визначено напрями адаптації вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб в контексті міжнародної інтеграції. Запропоновано методологічні засади податкового регулювання доходів фізичних осіб, визначено методологічні засади податкового адміністрування, обґрунтовано необхідність інституційних змін системи податкового обліку надходжень по податку з доходів фізичних осіб, перебудови системи надання податкових соціальних пільг.

Ключові слова: система оподаткування, податок з доходів фізичних осіб, податкові відносини, адміністрування податків, податкове регулювання, податкові надходження.

АННОТАЦИЯ**Никитишин А.А. Система налогообложения доходов физических лиц. - Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 - деньги, финансы и кредит. - Научно-исследовательский финансовый институт Академии финансового управления Министерства финансов Украины. - Киев, 2009.

Раскрыта сущность налогов с доходов физических лиц, их функции и значение в системе финансово-экономического регулирования. Проведено анализ теоретических, методологических та практических аспектов системы налогообложения доходов физических лиц в условиях ее реформирования. Система налогообложения доходов физических лиц рассматривается как сформированная, законодательно установленная и закреплённая совокупность налогов с доходов физических лиц, принципов, методов и средств, которые обеспечивают их поступление в централизованный фонд денежных средств. В работе

аргументирована целесообразность использования налога с доходов физических лиц для антициклического и конъюнктурного регулирования экономики с целью ее стабилизации.

Обобщен исторический опыт развития отечественной и зарубежных систем налогообложения доходов физических лиц. В результате проведенного исследования зарубежного опыта налогообложения доходов физических лиц, определены возможности его использования в отечественной системе налогообложения.

Раскрыты главные этапы развития системы прямого налогообложения доходов физических лиц, при этом показаны и обобщены основные ее преимущества и недостатки. В работе исследованы фискальные аспекты функционирования системы налогообложения доходов физических лиц, а также определено влияние изменения правил налогообложения после введения в действие положений Закона Украины "О налоге с доходов физических лиц" на показатели частицы налога из доходов физических лиц в ВВП, доходах физических лиц, которые подлежат налогообложению, фонде оплаты труда, общих доходах и налоговых поступлениях в сводный бюджет Украины.

Усовершенствован механизм планирования показателей доходов по налогу с доходов физических лиц, а также институционные и динамические соотношения показателей поступлений этого налога. Обоснована целесообразность обеспечения взаимодействия финансовых и налоговых органов на всех этапах планирования поступлений по налогу с доходов физических лиц.

Определены направления адаптации отечественного налогообложения доходов физических лиц в контексте международной интеграции. Предложены методологические подходы к налоговому регулированию доходов физических лиц, определены методологические подходы к налоговому администрированию, обоснована необходимость институционных изменений системы налогового учета поступлений по налогу с доходов физических лиц, перестройки системы предоставления налоговых социальных льгот.

Исследование процесса администрирования налогов с доходов физических лиц обнаружило ряд системных недостатков, присущих этой сфере налоговой системы. На основе этого разработаны и обобщены предложения по обеспечению полноты привлечения плательщиков к налогообложению, расширению базы налогообложения, улучшению отчетной дисциплины.

Данная оценка состояния декларирования доходов, отличающихся от заработной платы. Определены недостатки отечественного механизма контроля над доходами и предложены подходы по его методологическому усовершенствованию, которые дают возможность установить надлежащий контроль над соответствием значительных расходов плательщиков налога с доходов физических лиц их доходам, увеличить период деятельности плательщиков, который может быть охвачен налоговыми проверками.

В диссертации также предложены основные направления оптимизации процесса администрирования и финансового контроля над налогами с доходов физических лиц уполномоченными институциями.

Ключевые слова: система налогообложения, налог с доходов физических лиц, налоговые отношения, администрирование налогов, налоговое регулирование, налоговые поступления.

ANNOTATION

A. Nikitishin. System of individuals' incomes taxation. – Manuscript.

Dissertation for obtaining PhD (candidate of economic science) on the speciality 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Research Institute of Finance at the Academy of Financial Management under Finance Ministry of Ukraine, Kyiv, 2009.

The foundations of individuals' incomes taxes, their functions and implications for financial and economic regulation is discussed. Analysis of theoretical, methodological and practical aspects of individuals' incomes taxation in the period of its reforming has been conducted in the research. Historical background of domestic and foreign systems of individuals' incomes taxation has been

provided. The mechanism of planning the indicators of individuals' incomes taxation, including institutional and dynamic interaction of revenues indicators from this kind of tax has been improved.

The ways of adjusting the domestic system of individuals' incomes taxation have been defined within international integration framework. The methodology foundations of individuals' incomes tax regulation have been elaborated. The methodology foundations of tax management have been determined. The rationales for institutional changes in the system of tax accounting of revenues from individuals' incomes taxation and reforms in the system of tax social benefits have been provided.

Key words: tax system, individual income tax, tax relations, administration of taxes, tax regulation, tax revenues.

Підп. до друку 18.03.2009. Формат 60Ч90/16
Автор. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,3.
Тираж 100 прим.

Науково-дослідний фінансовий інститут
Академії фінансового управління Міністерства фінансів України,
04119, м. Київ, вул. Дегтярівська, 38-44,
тел. 277-51-15, 277-51-10.